

Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Vergilendirme Yetkisinin Mali Özerklik Açısından Değerlendirilmesi*

Aykut TAVŞANCI¹

Bilge Hakan AGUN²

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Trakya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, aykuttavsanci@trakya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5796-5888

² Dr. Öğr. Üyesi, Trakya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, bhakanagun@trakya.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1270-7698

Özet: Vergilendirme yetkisi, devletin ülkesi üzerindeki egemenliğine dayanarak vergi alma konusunda sahip olduğu hukuki ve fiili gücüdür. Vergilendirme yetkisinin esas sahibi olan devlet, bu yetkisini belli sınırlar içerisinde yerel yönetimlere devredebilir. Yerel yönetimler kendilerine devredilen bu yetki ölçüsünde mali özerkliğe sahip olurlar.

Birçok ülkede yerel yönetimler, devletin gelirlerinden ya da vergilerinden bir bölümünü paylaşmaktadır. Ancak, bu durum ideal bir çözüm olmamaktadır. Türkiye’de yerel yönetimlere vergilendirme yetkisi sınırsız olarak verilmemiş, fakat bazı vergiler tahsis edilmiştir. Yerel yönetim sistemi esas olarak merkeze bağımlı bir sistemdir ve gelirlerinin önemli bir kısmı genel bütçe vergi gelirlerinden karşılanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mali özerklik, Öz gelir, Transfer geliri, Vergilendirme yetkisi, Yerel yönetimler

Evaluation of Taxation Authority of Local Governments in Türkiye in Terms of Financial Autonomy

Abstract: Taxation authority is the legal and real power of a state, relating to taxation which based on its sovereignty over the country. The state, which is the main owner of the taxation authority, can transfer this authority to local governments within certain boundaries. Local governments have a fiscal autonomy within the scope of this power transferred to them.

In many countries, local governments share some parts of state’s incomes or taxes. However, this has not prove an ideal solution. In Türkiye, taxation authority of local governments is not unlimited, but several taxes have been allocated to them. The local administration system is primarily a dependent system to centre, and a significant portion of local governments’ revenues are supplied from budget tax revenues.

Key Words: Fiscal autonomy, self income, transfer income, taxation authority, local governments

1. GİRİŞ

Yerinden yönetim genel olarak, az ya da çok geniş yetkilerin, devletten ayrı topluluklara bırakılmış olduğu ve seçilmiş organlarla yönetildiği bir kurumsal örgütlenme sistemini anlatmaktadır. Bu da devlet ile o kuruluşlar arasında, görevler ile gelirlerin paylaşılmasını gerektirmektedir (Sergent, 1996: 97). Birçok ülkede yerel yönetimler, devletin gelirlerinden ya da vergilerinden bir bölümünü paylaşmaktadır. Ancak, yerel özerklik açısından bu durum ideal bir çözüm sağlamamaktadır. Eğer yerel yönetimlere ayrılacak miktar kanun ile belirlenir ve üst yönetimlerin takdirleriyle değiştirilemeyecek olursa bu kabul edilebilir bir seçenek olmaktadır. Bununla birlikte, böyle bir sistemde yerel yönetimler, vergi gelirlerindeki ve oranlarındaki değişimlerden kendi denetimlerinde olmaksızın etkilenmektedir. Çünkü

bu değişiklikleri yapmak yetkisi merkezi yönetimin elinde olmaktadır (Locatelli, 1996: 69).

Türkiye’de kırım terk edilmesi ile başlayan hızlı nüfus artışı ve kentleşme yerel yönetimlerin harcamalarında büyük oranda değişikliğe yol açmıştır. Bu durum, devlet ile o kuruluşlar arasında, görevler ile gelirlerin paylaşılmasını gerekli kılmaktadır. Türkiye’de yerel yönetimlere vergilendirme yetkisi sınırsız olarak verilmemiş, fakat bazı vergiler yerel yönetimlere tahsis edilmiştir. Yerel yönetim gelirleri sistemi, esas olarak merkeze bağımlı bir sistemdir ve gelirlerinin önemli bir kısmı genel bütçe vergi gelirlerinden karşılanmaktadır.

Bu çalışmanın amacı Türkiye’deki yerel yönetimlerin gelir yapılarını ortaya koymaktır. Bu bağlamda 2006-

* Bu çalışma, VI. International Balkan and Near Eastern Social Sciences Congress Series-Ohrid Ohrid, Republic of Macedonia, October 28-29, 2017, kongresinde bildiri olarak sunulmuş ve bildiri kitabında tam metin olarak yayımlanmış bildirinin gözden geçirilmiş ve güncellenmiş son halidir.

2023 yılları arasında yerel yönetimlerin bütçe gelişimi ele alınmaktadır.

2. YEREL YÖNETİMLERİN VERGİLENDİRME YETKİSİ

Vergilendirme yetkisi, devletin ülkesi üzerindeki egemenliğine dayanarak vergi alma konusunda sahip olduğu hukuki ve fiili gücüdür. Vergilendirme yetkisinin asıl sahibi olan devlet, bu yetkisini uygun gördüğü sınırlar içinde yerel yönetimlere devredebilir. Yerel yönetimler kendilerine devredilen vergilendirme yetkisi ölçüsünde mali özerkliğe sahip olurlar. Anayasalarda vergilendirme yetkisinin merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasında bölünüşü konusunda çeşitli düzenlemeler yapılabilir (Öncel vd., 2003: 37). Buna göre vergilendirme yetkisinin bölünüşü şu şekilde sınıflandırılabilir:

Geniş mali özerklik: Vergilendirme yetkisinin yerel yönetimlere belirli vergi alanları itibarıyla devredilmesidir. Bu yetkiye göre yönetim birimleri vergilerin konularını, yükümlülerini, matrahlarını, oranlarını ve diğer koşullarını saptama gibi sınırsız bir yetkiye sahip olmaktadır. Devletin yerel yönetimler üzerinde genel bir denetleme yetkisi bulunmaktadır.

Sınırlı mali özerklik: Devlet, vergilendirme konusundaki yasama yetkisini yerel yönetimlere devretmez. Ancak bazı vergilerin tarh, tahakkuk ve tahsil yetkisini devreder. Yerel yönetimlerin ayrıca bazı vergilerin oranlarını belirli sınırlar dâhilinde belirleme yetkisi bulunmaktadır.

Merkezi devlete bağlılık: Vergilendirme yetkisi yerel yönetimlere devredilmez. Yerel yönetimler sadece, merkezi devlet tarafından konulan ve yine merkezi devlet tarafından tahsil olunan vergilerden belli ölçütlere göre pay alırlar. Bu durumda yerel yönetimlerin mali özerkliğinden bahsetmek olanaksızdır.

Vergilendirmenin demokratik toplumlar açısından temel özelliklerinden biri anayasal esaslarla uygulanmasıdır (Brennan ve Buchanan, 1980: 5). Çağdaş anayasaların tümü, Vergilendirme yetkisinin kullanılma şekline ve koşullarına ilişkin hükümler taşımaktadır. Bu hükümler devletlerin yapısından, ekonomik ve siyasi düzeninden, anayasal geleneklerinden etkilenmektedir (Çağan, 1982: 57).

Devletlerin örgütleniş şekliyle veya yapısından gelen özellikler vergilendirme yetkisini etkilemektedir. Bir devletin üniter veya federal yapıya sahip olmasına göre vergilendirme yetkisinin kullanımı değişmektedir.

Üniter devletlerde yerel yönetimlerin vergilendirme yetkisi, devletin anayasasında bu konuda bir düzenleme olmasına bağlı olmaktadır. Anayasal yetki devri koşullarının varlığı halinde, yerel yönetimler devredilen yetkinin kapsamına göre vergilendirme yetkisine sahip olabilmektedir. Bu yetkinin üniter sistemde salt bir şekilde yerel yönetimlere devredilmesi günümüze kadar söz konusu olmamıştır. Vergi kaynaklarının ayrılması sistemiyle yerel yönetimlerin kısmen de olsa vergilendirme yetkisini kullanmaları sağlanmaktadır. Bu sisteme göre merkezi yönetimin idare ettiği vergilerin dışında kalan ve yerellik özelliği baskın olan bazı vergiler yerel yönetimlere bırakılmaktadır (Hatipoğlu, 2005: 56).

Üniter devletlerde vergilendirme yetkisinin paylaşımı merkezi yönetimin güçlülük derecesine göre değişiklik göstermektedir. Merkezi yönetimin güçlü olduğu Fransa gibi ülkelerde vergilendirme yetkisi büyük ölçüde merkezi yönetimce kullanılmaktadır. Yerel yönetimlerin sınırlı yetkileri bulunmaktadır.

Vergi paylarının paylaşımında ülkeler; geleneklerine, yasalarına, mali ve ekonomik olanaklarına göre değişik uygulamalara gitmektedirler. Bu alandaki genel eğilim gelir ve kurumlar vergileri gibi dolaysız, özel tüketim, muamele ve gümrük vergileri gibi dolaylı vergilerin merkezi yönetime bırakılması şeklindedir. Genellikle yerel yönetimlere bırakılan vergilerin başında emlak vergisi gelmektedir. Buna bazı ülkelerdeki ikamet vergisi, meslek vergisi ve bazı yerel satış vergilerini de ilave etmek gerekmektedir (Nadaroğlu ve Varcan, 2001: 78). Örneğin, Fransa'da belli başlı yerel vergiler, işletme ruhsatlarından alınan vergilerden, arazi vergilerinden ve Fransa'da yerleşmiş bulunan kişilerden alınan hane halkı meslek vergilerinden oluşmaktadır (Norr ve Drerre, 1966: 78). Ayrıca, yerel işletme vergisi ve (Gündüz ve Agun, 2009: 239-248) ve yerel yönetim düzeyinde çevre vergileri (Gündüz ve Agun, 2013: 57-80) uygulayan ülkelerde bulunmaktadır.

Federal devletlerde ise, merkezi yönetim ile federe devletler arasında anayasa ile güvence altına alınmış yerel düzeyde bir yetki paylaşımı söz konusudur. Yerel yönetimler genellikle federe devletlerin yetki ve sorumluluğunda olan kuruluşlardır. Yerel yönetimlerin mali yetkileri ve özerklikleri eyaletten eyalete değişebilmekte veya onlara sürekli mali yetkiler verilebilmektedir. Bu nedenle, federal sistemlerde merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasındaki ilişkiler anayasalarda güvence altındadır. Bu sistemlerde federal hükümet yerel yönetimler maliyesinin sorumluluğunu temel olarak eyaletlere vermektedir. Yerel özerkliğin derecesi, eyalet

hükümetlerinin yetkilerini, yorumlamalarına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır (Kalabalık, 2005: 477).

Birçok ülkede yerel yönetimlerin gelir yetersizliği dolayısıyla, devlet bir kısım gelirlerinden yerel yönetimlere pay vermektedir. Örneğin, Almanya'da yerel yönetim yatırımlarına yardım şeklinde olmaktadır. Bazı ülkelerde ise, yerel yönetim tarafından toplanan gelirler daha sonra kendi sınırları içinde toplanan miktar dikkate alınmaksızın, diğer yerel yönetimlere dağıtılmaktadır. Örneğin, Alman gelir vergisinde olduğu gibi (Tortop, 2001: 39). Almanya'da belediyeler kendi sınırları içinde toplanan gelir vergisinden pay almaktadır (Dagenhart, 1995: 239).

Bazı federal ülkelerde yerel yönetimlerin, belirli mal ve hizmetlerin satış bedelleri üzerine ilave oran koyma yetkileri vardır. Örneğin New York kenti, otel faturaları üzerine ilave oran koyma yetkisine sahiptir (TOKİ Başkanlığı, 1993: 83). Almanya'da federe devletlerce yerel yönetimlerin kilise vergileri de bu yöntemle tahsil edilmektedir (Öncel, 1998: 66).

3. YEREL YÖNETİMLER VE MALİ ÖZERKLİK

Özerklik, sosyal bir topluluğun veya tüzel kişilerin, kendisini idare eden kuralların tamamını veya bir kısmını bizzat saptayabilme veya devletçe konulan kuralların çizdiği sınırlar içinde hareket serbestliği yetkisidir (Gözübüyük, 2000: 38). Özerklik yerel yönetimlerin iyi hizmet üretmelerinin önemli koşullarından birisidir. Ancak yerel yönetimlerin özerkliği sınırsız değildir ve kendi içinde bazı denetim mekanizmalarını barındırmaktadır.

Mali özerklik ise farklı seviyedeki yönetimlerin içinde bulunduğu yönetim sisteminden beslenen kurumsal yapının bir sonucudur. Yerel yönetimlerin bütçe ödenekleri ile harcamalarını belirleyebilmesi, devredilen gelir kaynaklarına sahip olması ve belli gelirler üzerinde belirleyici olması ile piyasalardan borçlanma yeteneği yerel yönetimlerin mali özerkliğini ölçmede temel parametre olarak kullanılmaktadır (Yılmaz vd., 2007: 52). İleri derecede demokratik bir uygulama, yerel yönetimlerin vergilendirme yetkisi ile donatılmasını gerekli kılmaktadır. Bu anlamda yerel yönetimlerin vergilendirme yetkisi yerel nitelikteki vergilerin belirlenmesi ve bu konudaki yasama yetkisinin kullanılması olabileceği gibi yalnız bu vergilerin tarh ve tahsiline ilişkin olabilir. Yerel özelliği ağır basan vergilerin yerel yönetimler tarafından belirlenmesi tahsili demokratik ilkeler açısından daha uygundur (Çağan, 1982: 136). Ancak yerel yönetimlere sınırsız gelir artışı sağlayacak vergilendirme yetkisinin tanınması durumunda da makroekonomik dengesizliklerin ortaya çıkması ihtimali bulunmaktadır.

Tablo 1'de de görüldüğü gibi, vergi özerkliğinin beş ana ve onüç alt kategorisi bulunmaktadır (Yılmaz vd., 2017: 54). Buna göre, (a-c), (d.1) ve (d.2) kategorilerinde yerel yönetimlerin kendi vergileri üzerinde tam/büyük ölçüde kontrolü söz konusudur. Diğer kategorilerde ise vergi özerkliği hiç yoktur/ sınırlıdır. Dolayısıyla (a.1)'den (f) kategorisine gidildikçe yerel yönetimlerin vergi özerkliği ve buna bağlı olarak da mali özerklikleri azalmaktadır.

Tablo 1: Vergi Özerkliği Kategorileri

a.1	Yerel yönetim, merkeze danışmadan vergi matrah ve oranını belirleyebilmektedir.
a.2	Yerel yönetim, merkeze danışarak vergi oranı ve matrahını belirleyebilmektedir.
b.1	Yerel yönetim, vergi oranı belirleyebilmektedir.
b.2	Yerel yönetim, merkezin belirlediği alt-üst sınırlar içerisinde oran belirleyebilmektedir.
c.1	Yerel yönetim sadece vergi muafiyeti tanıyabilmektedir.
c.2	Yerel yönetim sadece vergi indirimi tanıyabilmektedir.
c.3	Yerel yönetim muafiyet ve istisna belirleyebilmektedir.
d.1	Vergi gelirlerinin yerel ve merkez arasında paylaşımını yerel yönetimler belirlemektedir
d.2	Vergi gelirlerinin yerel ve merkez arasında paylaşım sistemi yerel yönetimlerin onayıyla değişebilmektedir.
d.3	Vergi gelirlerinin yerel ve merkez arasında paylaşımı yasayla çok yıllık olarak belirlenmekte ve merkezi hükümet yerel yönetimlere danışmadan tek taraflı olarak istediği zaman sistemi değiştirebilmektedir.
d.4	Vergi gelirlerinin yerel ve merkez arasında paylaşımı merkezi hükümet tarafından yıllık belirlenen ölçütlere dayalı olarak gerçekleştirilmektedir.
e	Vergi oran ve matrahı merkezi hükümet belirlemekte ve yerel yönetimlerin bu alanda hiçbir yetkisi bulunmamaktadır.
f	a, b, c, d ve e'ye girmeyen durumlar.

Kaynak: Yılmaz vd., 2017:54

OECD tarafından üye ülkelerin yerel yönetimlerinin gelirlerinde vergi transfer seçeneği üzerinde yapılan bir çalışmada üye ülkeler, çeşitli kategorilere ayrılarak değerlendirilmiştir. Yerel yönetimlerin gelirlerinin özerk vergiler, vergi paylaşımı ve transferlerden oluştuğu tespit edilmiştir. Söz konusu çalışmada OECD üyesi ülkeler, yerel yönetimlerin gelirlerine göre dört farklı kategoriye ayrılmıştır (Güzel, 2014: 78 akt. Yılmaz vd., 2017:56):

1.Tip: Düşük vergi özerkliği, yüksek vergi paylaşımı ve orta düzeyde transferler (Almanya, Meksika, Avusturya, Çek Cumhuriyeti ve Türkiye),

2.Tip: Düşük vergi özerkliği, düşük vergi paylaşımı ve yüksek düzeyde transferler (Lüksemburg, Kore, Macaristan, İngiltere ve Yunanistan),

3.Tip: Orta düzeyde vergi özerkliği, orta düzeyde vergi paylaşımı ve orta düzeyde transferler (Avustralya, İspanya ve Belçika),

4.Tip: Yüksek vergi özerkliği, vergi paylaşımı yok ve orta düzeyde transferler (İsveç, İsviçre, Finlandiya, ABD ve Norveç).

Bu sınıflandırmada 1'den 4'e doğru gidildikçe yerel yönetimlerin kendi gelir kaynakları üzerindeki kontrolü dolayısı ile mali yerelleşme düzeyi ve mali özerklik derecesi artmaktadır (Charbit, 2009: 5 aktaran Yılmaz vd., 2017: 56).

4. TÜRKİYE'DE YEREL YÖNETİMLERİN VERGİLENDİRME YETKİSİ

Türkiye'de, merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasındaki ilişkiler idarenin bütünlüğü ilkesine uygun şekilde yürütülmektedir. İdareler arasındaki sorumlulukların ve mali kaynakların paylaşımı ile ilgili esaslar; anayasal düzenlemeler, yerel yönetimlerin kuruluşları ile ilgili kendi yasaları, Bakanlar Kurulu'na verilen düzenleme yetkilerinin kullanılmasıyla getirilen uygulamalar, bütçe yasalarının merkezi hükümete verdiği harcama yetkileri ve vergi gelirlerinden verilecek paylar ile ilgili özel kanunlarda düzenlenmektedir (Sakıncı, 2000: 119).

1982 Anayasası'nda yerel yönetimlere ilişkin düzenlemeler 123. ve 127. maddelerde yer almaktadır. Anayasa'nın 123. maddesinde idarenin kuruluş ve görevleriyle bir bütün olduğu ve idarenin kuruluş ve görevlerinin merkezden yönetim ve yerinden yönetim esaslarına dayandığı belirtildikten sonra, "Mahalli İdareler" başlığını taşıyan 127. maddesinde şu ifadeler yer almaktadır: "Mahalli İdareler; il, belediye veya köy halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulmuş ve esasları kanunla belirtilen ve karar organları

seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişileridir."

"Mahalli idarelerin kuruluş ve görevleri ile yetkileri, yerinden yönetim ilkesine uygun olarak kanunla düzenlenir."

"Merkezi idare, mahalli idareler üzerinde, mahalli hizmetlerin idarenin bütünlüğü ilkesine uygun şekilde yürütülmesi, kamu görevlerinde birliğin sağlanması, toplum yararının korunması ve mahalli ihtiyaçların gereği gibi karşılanması amacıyla, kanunda belirtilen esas ve usuller dairesinde idari vesayet yetkisine sahiptir."

"... Bu idarelere, görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanır."

Türkiye'deki yerel yönetim sistemi, yerel yönetimlere sınırsız bir vergilendirme yetkisi tanımamaktadır. Anayasa'nın yetkileri kısıtlayıcı ve sınırlandırıcı hükmü (Md. 73/3,4) karşısında, Türkiye'deki yerel yönetimlerin kendilerine bazı vergileri toplama yetkisi verilse dahi bunları toplumsal tercihlere uydurabilme hususunda (vergi matrahında, oranında, istisna ve muafiyetlerde değişiklik yapabilme gibi) gerekli hukuki tasarruflarda bulunamamaktadır (Nadaroğlu, 1989: 104).

Bilindiği gibi, Anayasamızın 73. maddesi yerel yönetimlere sınırsız vergileme yetkisi tanımamaktadır. Anayasa'nın 73/3,4. maddesinin, yerel yönetimler için vergilendirme yetkisini ortadan kaldıran ve bazı koşullarda düzenlenmesine göre:

"Vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir veya kaldırılır." Buna göre, kanun yapma yetkisi sadece yasama organına verildiği için, yerel yönetim karar organları (belediye meclisi, belediye encümeni, il genel meclisi, il daimi encümeni) vergi kanunu çıkarma yetkisine sahip değildir. Yerel yönetim vergileri, yasama organı tarafından çıkarılan kanunlara dayalı olarak tahsil edilen vergilerdir. Yine dördüncü fıkra hükmüne göre; "Vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülüklerin muafık, istisnalar ve indirimleriyle oranlarına ilişkin hükümlerinde kanunun belirttiği yukarı ve aşağı sınırlar içinde değişiklik yapma yetkisi Bakanlar Kurulu'na verilebilir" denilmiştir.

Türkiye'de idareler arasında mali ilişkiler düzenlenirken, yerel yönetimlere vergilendirme yetkisi sınırsız olarak verilmemiş, fakat bazı vergiler yerel yönetimlere tahsis edilmiştir. Bilindiği gibi, 1982 Anayasası'na "yerel yönetimlere görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanır" hükmü konmuştur. Bu hüküm yerel yönetimlere yeterli gelir kaynakları sağlamanın güvencesini

oluşturmasını gerektirmektedir. Ancak bunun gereğini yerine getirildiğini söylemek çok zordur.

5. TÜRKİYE’DE YEREL YÖNETİMLERİN GELİR YAPISI VE ANALİZİ

Türkiye’de yerel yönetimlerin gelirleri üç temel kaynağa dayanmaktadır. Bunlar; yerel yönetimlerin öz gelirleri, merkezi yönetim bütçesinden aldıkları

paylar ve merkezi yönetim tarafından yapılan çeşitli transferlerdir (bağış ve proje yardımları). Merkezi yönetim bütçe vergi gelirlerinden ayrılan pay ve yapılan transferler yerel yönetimlerin merkezi yönetimden aldıkları transferlerdir. Bu durumda yerel yönetim gelirleri, öz gelirler ve merkezi yönetimden yapılan transferler olmak üzere iki temel kaynağa göre de sınıflandırılabilir (Yılmaz vd., 2017: 241). Bu durum Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2:Yerel Yönetimlerin Gelir Kaynakları

Öz Gelirler	Transfer Gelirleri
Kanunla yerel yönetimlere verilen vergi, resim, harç ve katılma payları	Merkezi yönetim genel bütçe vergi gelirlerinden alınan paylar
Taşınır ve taşınmaz malların yönetim gelirleri	Merkezi yönetim bütçe kanununda belirlenen ödenekten alınan transferler
Hizmet karşılığı alınan ücretler	Genel ve özel bütçeli idarelerden yapılacak ödemeler
Faiz ve ceza gelirleri	
Alınan bağışlar	
Her türlü girişim, iştirak ve faaliyet karşılığı sağlanan gelirler	
Diğer gelirler	

Kaynak: Yılmaz vd., 2017:24.

Türkiye’de yerel yönetimlerin bütçe istatistikleri 2003 yılında kabul edilen 5018 sayılı kanun ile 2006 yılından itibaren şeffaflık ilkesi gereği yayınlanmaktadır. Yerel yönetimlerin bütçe istatistikleri il özel idareleri, bağlı idareler, belediyeler (büyükşehir belediyeleri, büyükşehir dışı il belediyeleri ve ilçe ve belde belediyeleri) ve mahalli idare birliklerinin mali istatistiki verilerinin toplamından oluşmaktadır.

5.1. Yerel Yönetimlerin Bütçe Gelirlerinin Gelişimi (2006-2023)

5018 sayılı kanun kapsamında bütçe sınıflandırmasına bağlı olarak, Türkiye’de öz gelirler kendi içerisinde iki gruba ayrılmaktadır. Bunlar; birincil nitelikli öz gelirler ve ikincil nitelikli öz gelirlerdir. Birincil nitelikli öz gelirler sürekliliği olan gelirlerden meydana gelmekte olup, en önemlisi vergilerdir. Vergiler haricinde harçlar ve harcamalara katılma payları da birincil nitelikli öz gelirler kapsamındadır. İkincil nitelikli öz gelirler ise sürekliliği olmayan, zaman zaman dalgalanmalar

gösteren gelirlerdir. Bu gelirler ise “teşebbüs ve mülk gelirleri”, “alınan bağış ve yardımlar ile özel gelirler (merkezi idareden aktarılanlar hariç)”, “faizler, paylar, cezalar (merkezi idareden aktarılanlar hariç)”, “sermaye gelirleri” ve “alacaklardan tahsilat”tan oluşmaktadır.

Transfer gelirleri ise, “merkezi yönetim bütçesine dâhil idarelerden alınan bağış ve yardımlar”, “diğer idarelerden alınan bağış ve yardımlar”, “proje yardımları” ve “vergi ve harç gelirlerinden alınan paylar” gelir kalemlerinden oluşmaktadır.

2006 yılından itibaren belediyelere ve il özel idarelerine vergi gelirlerinden ayrılan pay, bütçede cari transferler altında gelirlerden ayrılan paylar içinde gösterilmeye başlanmıştır. Aynı şekilde 2006 yılından itibaren merkezi yönetim bütçe vergi gelirleri, yerel yönetimlere aktarılan vergi gelirlerini de kapsayacak şekilde brüt olarak gösterilmektedir (Yılmaz vd., 2017: 241). Bu bağlamda, Türkiye’de yerel yönetimlerin bütçe gelirlerinin gelişimine Tablo 3’te yer verilmiştir.

Tablo 3. Yerel Yönetimlerin Bütçe Gelirlerinin Gelişimi (%) (2006-2023)

Yıllar	Öz Gelirler	Transferler
2006	53,19	46,81
2007	54,31	45,69
2008	50,25	49,75
2009	50,36	49,64
2010	46,90	53,10
2011	46,51	53,49
2012	46,59	53,41
2013	45,91	54,09
2014	49,85	50,15

2015	44,93	55,07
2016	46,32	53,68
2017	47,63	52,37
2018	45,63	54,37
2019	43,79	56,21
2020	41,08	58,92
2021	39,90	60,10
2022	39,22	60,78
2023	38,71	61,29

Kaynak: Oranlar, T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü, Genel Yönetim Mali İstatistikleri <https://muhasebat.hmb.gov.tr/mahalli-idareler-butce-istatistikleri> internet adresinden hesaplanmıştır.

Tablodan da görüleceği üzere, Türkiye’de yerel yönetimlerin öz gelirleri 2006 yılında yüzde 53,19 iken, dalgalı bir seyir izleyerek 2016 yılında yüzde 46,32’ye düşmüştür. Bu düşüş devam ederek 2023 yılında yüzde 38,71 olarak gerçekleşmiştir. Transfer gelirlerinin gelişimi ise aynı yıllar itibariyle yüzde 46,81’den yüzde 53,68’e ve yüzde 61,29’a yükselmiştir.

Yerel yönetimlerin öz gelirlerinin payasal dağılımı ve gelişimi de önemlidir (Tablo 4). Çünkü, birincil

nitelikli öz gelirlerin yerel yönetimlerin bütçe gelirleri içerisinde payının yüksek olması mali özerklik açısından gerekli olmaktadır. Ülkemizde toplam bütçe gelirleri içerisinde 2006 yılında yüzde 14,41 olan birincil nitelikli öz gelir payı, 2016 yılında yüzde 12,40’a, 2023 yılında ise yüzde 7,79’a gerilemiştir. Buradaki gerileme ikincil nitelikli öz gelirlerde de görülmektedir. İkincil nitelikli öz gelirlerin payı da 2006 yılında yüzde 38,78 iken, 2016 yılında yüzde 33,92’ye, 2023 yılında ise yüzde 30,92’ye düşmüştür.

Tablo 4. Yerel Yönetimlerin Birincil ve İkincil Nitelikli Öz Gelirlerinin Toplam Bütçe Gelirleri İçerisindeki Payı (%) (2006-2023)

Yıllar	Birincil Nitelikli Öz Gelirler	İkincil Nitelikli Öz Gelirler
2006	14,41	38,78
2007	14,27	40,04
2008	15,03	35,22
2009	12,91	37,45
2010	13,48	33,42
2011	12,96	33,55
2012	12,43	34,16
2013	11,95	33,96
2014	11,68	38,17
2015	12,11	32,82
2016	12,40	33,92
2017	11,43	36,20
2018	9,96	35,68
2019	11,29	32,50
2020	11,40	29,67
2021	10,53	29,37
2022	8,81	30,42
2023	7,79	30,92

Kaynak: Oranlar, T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü, Genel Yönetim Mali İstatistikleri <https://muhasebat.hmb.gov.tr/mahalli-idareler-butce-istatistikleri> internet adresinden hesaplanmıştır.

Birincil nitelikli öz gelir türlerinin toplam bütçe gelirleri içerisinde payasal gelişimleri Tablo 5’te yer almaktadır. Mali özerklik ya da mali yerelleşme bağlamında Türkiye’de yerel yönetimlerin vergi gelirlerinin toplam bütçe gelirleri içerisindeki payı 2006 yılında yüzde 7,30’dan yüzde 8,32’ye

yükselmesine karşın 2023 yılında yüzde 5,57’ye gerilemiştir. Harç (2006 yüzde 3,34 – 2023 yüzde 1,52) ve katılma payları gelirlerinin (2006 yüzde 3,77 – 2023 yüzde 0,70) toplam bütçe içerisindeki paylarının da düştüğü görülmektedir.

Tablo 5. Yerel Yönetimlerin Birincil Nitelikli Öz Gelirler Türlerinin Toplam Bütçe Gelirleri İçerisindeki Payı (%) (2006-2023)

Yıllar	Vergi	Harç	Katılma Payları
2006	7,30	3,34	3,77
2007	6,92	3,49	3,86
2008	7,35	3,44	4,24
2009	5,84	3,05	4,02
2010	7,67	3,35	2,46
2011	7,95	2,93	2,08
2012	7,67	2,79	1,97
2013	7,03	2,82	2,10
2014	8,06	2,60	1,02
2015	8,40	2,71	1,00
2016	8,32	2,87	1,20
2017	6,98	2,92	1,53
2018	7,41	1,78	0,77
2019	8,89	1,50	0,90
2020	8,82	1,70	0,88
2021	7,86	1,84	0,83
2022	6,66	1,52	0,63
2023	5,57	1,52	0,70

Kaynak: Oranlar, T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü, Genel Yönetim Mali İstatistikleri <https://muhasabat.hmb.gov.tr/mahalli-idareler-butce-istatistikleri> internet adresinden hesaplanmıştır.

İkincil nitelikli öz gelirler ise toplam bütçe gelirleri içerisinde daha yüksek paya sahiptir. Teşebbüs ve mülk gelirlerinin payı 2016 yılında yüzde 16,51; alınan bağış ve yardımlar ile özel gelirlerin payı %

1,72; faizler, paylar ve cezalar gelirlerinin payı yüzde 4,43; sermaye gelirlerinin payı yüzde 8,02 ve alacaklardan tahsilat gelir kaleminin payı ise yüzde 0,24'dür.

Tablo 6. Yerel Yönetimlerin İkinci Nitelikli Öz Gelirlerinin Toplam Bütçe Gelirleri İçerisindeki Payı (%) (2006-2023)

Yıllar	Teşebbüs ve Mülkiyet Gelirleri	Alınan Bağış ve Yard. ile Özel G.	Faizler, Paylar ve Cezalar	Sermaye Gelirleri	Alacaklardan Tahsilat
2006	25,41	0,95	4,98	6,31	1,13
2007	25,35	1,47	7,05	5,49	0,68
2008	23,66	1,17	5,62	4,46	0,31
2009	24,85	1,21	5,74	3,14	2,51
2010	22,25	1,55	4,57	5,02	0,03
2011	21,87	1,10	5,01	5,49	0,08
2012	23,17	1,19	5,34	4,40	0,05
2013	21,49	1,30	4,44	6,72	0,01
2014	20,68	0,86	5,23	7,64	3,76
2015	21,37	0,83	5,28	5,08	0,26
2016	21,63	0,76	5,01	5,81	0,70
2017	20,83	0,86	8,15	6,03	0,33
2018	19,35	0,87	8,10	7,02	0,34
2019	19,91	0,90	5,09	5,82	0,78
2020	18,12	1,07	4,86	5,11	0,52
2021	17,03	1,12	5,12	5,74	0,36
2022	16,75	1,49	4,88	6,90	0,40
2023	16,51	1,72	4,43	8,02	0,24

Kaynak: Oranlar, T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü, Genel Yönetim Mali İstatistikleri <https://muhasabat.hmb.gov.tr/mahalli-idareler-butce-istatistikleri> internet adresinden hesaplanmıştır.

Yerel yönetimlerin gelirleri içerisinde en yüksek pay genel bütçe vergi ve harç gelirlerinden alınan paylara aittir. Bu pay, 2006 yılında yüzde 34,19 iken,

2016 yılında yüzde 46,97'ye, 2023 yılında ise, yüzde 55,30'a yükselmiştir. Bu durum, yerel yönetimlerin

aşırı ölçüde merkezi yönetime mali açıdan bağımlılığını da ortaya koymaktadır.

Tablo 7. Yerel Yönetimlerin Transfer Gelirlerinin Toplam Bütçe Gelirleri İçerisindeki Payı (%) (2006-2023)

Yıllar	Merkezi Yönt. Büt. Dahil İd. Al. B. ve Yard.	Diğer İd. Al. B. ve Yard.	Proje Yardımları	Vergi ve Harç Gelirlerinden Alınan Paylar
2006	1,04	0,46	11,12	34,19
2007	7,88	0,56	3,02	34,23
2008	8,19	0,41	3,64	37,51
2009	8,28	0,41	3,89	37,06
2010	8,33	0,46	6,23	38,08
2011	9,24	0,57	5,27	38,41
2012	8,31	0,49	4,93	39,68
2013	9,40	0,52	5,51	38,66
2014	3,83	0,34	2,98	43,00
2015	3,64	0,55	3,14	47,73
2016	3,53	0,40	2,78	46,97
2017	3,84	0,35	2,71	45,47
2018	4,81	0,32	3,43	45,80
2019	2,92	0,26	2,26	50,78
2020	2,38	0,20	2,02	54,32
2021	2,46	0,16	2,37	55,11
2022	2,45	0,18	2,47	55,68
2023	2,90	0,21	2,89	55,30

Kaynak: Oranlar, T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü, Genel Yönetim Mali İstatistikleri <https://muhasebat.hmb.gov.tr/mahalli-idareler-butce-istatistikleri> internet adresinden hesaplanmıştır.

5.2. Seçilmiş Yerel Yönetim Birimlerinin Bütçe Gelirlerinin Karşılaştırmalı Gelişimi (2006-2023)

Seçilmiş yerel yönetim birimlerinin (il özel idareleri, büyükşehir belediyeleri, büyükşehir dışındaki il belediyeleri ve ilçe belediyeleri) ilk olarak öz gelir – transfer gelirlerinin (Tablo 8), devamında ise seçilmiş gelir türleri [vergi gelirlerinin payları (Tablo 9) ve genel bütçe vergi gelirlerinden aktarılan paylar

(Tablo 10)] itibariyle karşılaştırmalı bütçe gelir gelişmelerine yer verilecektir.

Tablo 8’den de görüleceği üzere 2023 yılında toplam bütçe gelirleri içerisinde il özel idarelerinin öz gelirlerinin payı yüzde 10,69; büyükşehir belediyelerinde yüzde 15,92; il belediyelerinde yüzde 36,59 ve ilçe belediyelerinde ise yüzde 53,75 olarak gerçekleşmiştir. Transfer gelirlerinin en çok paya sahip olduğu yerel yönetim birimi il özel idareleridir (2023 yılı – yüzde 89,31). En düşük pay ise, ilçe belediyeleridir (2023 – yüzde 46,25).

Tablo 8. Seçilmiş Yerel Yönetim Birimlerinin Öz Gelir – Transfer Gelirlerinin Payscale Gelişimi (%) (2006-2023)

Yıllar	İl Özel İdareleri		Büyükşehir Belediyeleri		İl Belediyeleri		İlçe Belediyeleri	
	Öz Gel.	Trans. Gel.	Öz Gel.	Trans. Gel.	Öz Gel.	Trans. Gel.	Öz Gel.	Trans. Gel.
2006	15,15	84,85	39,94	60,06	59,19	40,81	61,16	38,84
2007	19,25	80,75	41,86	58,14	63,35	36,65	60,98	39,02
2008	15,73	84,27	35,26	64,74	60,90	39,10	57,96	42,04
2009	12,87	87,13	42,27	57,73	53,81	46,19	53,66	46,34
2010	11,20	88,80	34,41	65,59	53,40	46,60	57,72	42,28
2011	8,70	91,30	33,07	66,93	51,22	48,78	57,97	42,03
2012	9,78	90,22	30,33	69,67	52,51	47,49	58,18	41,82
2013	8,98	91,02	31,97	68,03	49,95	50,05	59,33	40,67
2014	9,00	91,00	32,52	67,48	44,31	55,69	55,37	44,63
2015	10,39	89,61	24,09	75,91	43,64	56,36	54,05	45,95
2016	9,16	90,84	24,40	75,60	44,32	55,68	56,62	43,38
2017	10,58	89,42	27,30	72,70	43,57	56,43	56,23	43,77
2018	13,59	86,41	25,77	74,23	41,25	58,75	54,24	45,76
2019	11,88	88,12	23,92	76,08	39,20	60,80	52,67	47,33

2020	9,78	90,22	17,24	82,76	38,95	61,05	53,62	46,38
2021	12,90	87,10	18,33	81,67	37,65	62,35	53,27	46,73
2022	11,35	88,65	16,74	83,26	36,64	63,36	53,49	46,51
2023	10,69	89,31	15,92	84,08	36,59	63,41	53,75	46,25

Kaynak: Oranlar, T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü, Genel Yönetim Mali İstatistikleri <https://muhasebat.hmb.gov.tr/mahalli-idareler-butce-istatistikleri> internet adresinden hesaplanmıştır.

Tablo 9'dan da görüldüğü üzere, seçilmiş yerel yönetim birimlerinden il özel idareleri, büyükşehir belediyeleri, il belediyeleri ve ilçe belediyelerinin toplam bütçe gelirleri içerisinde yer alan birincil nitelikli öz gelirlerinden vergi gelirlerinin payı ilçe

belediyeleri hariç oldukça düşüktür. İl özel idarelerinin bütçe gelirleri içerisinde bu gelirin payı önemsiz düzeyde iken, büyükşehir belediyelerinin gelirleri içerisinde yaklaşık yüzde 1'lik bir paya sahiptir.

Tablo 9. Seçilmiş Yerel Yönetim Birimlerinin Vergi Gelirlerinin Toplam Bütçe Gelirleri İçerisindeki Payscale Gelişimi (%) (2006-2023)

Yıllar	İl Özel İdareleri	Büyükşehir Belediyeleri	İl Belediyeleri	İlçe Belediyeleri
2006	0,00	0,96	9,08	20,25
2007	0,05	1,03	7,91	18,50
2008	0,01	1,14	10,87	18,72
2009	0,02	0,98	9,15	16,47
2010	0,02	0,96	9,24	21,25
2011	0,02	1,00	9,35	21,60
2012	0,00	0,99	8,95	20,59
2013	0,01	1,05	8,14	19,11
2014	0,01	0,99	8,36	22,40
2015	0,01	0,87	7,72	22,23
2016	0,01	0,94	7,42	22,30
2017	0,01	0,86	6,48	19,28
2018	0,01	0,82	7,00	22,09
2019	0,00	0,79	8,76	24,34
2020	0,01	0,67	7,45	22,86
2021	0,00	0,58	6,83	20,83
2022	0,00	0,41	6,29	17,78
2023	0,00	0,33	5,06	14,96

NOT: Bu hesaplamalara harç gelirleri dâhil edilmemiştir.

Kaynak: Oranlar, T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü, Genel Yönetim Mali İstatistikleri <https://muhasebat.hmb.gov.tr/mahalli-idareler-butce-istatistikleri> internet adresinden hesaplanmıştır.

Büyükşehir dışındaki il belediyelerinin toplam bütçe gelirleri içerisindeki payı 2006 yılında yüzde 9,08 iken yıllar itibarıyla yüzde 10'lar seviyesine çıkarak 2023 yılında yüzde 5,06 olarak gerçekleşmiştir. Bu payscale dağılım il belediyeleri açısından birincil nitelikli öz gelirler içerisinde önemli bir paya sahip olması gereken bu gelirin çok yetersiz bir düzeyde kaldığını göstermektedir. Bu durum ise, yerel mali

özerklikten uzaklaşmış olmasını da göstermektedir.

Öz gelirlerindeki yetersizliğe karşın seçilmiş yerel yönetim birimlerinde toplam bütçe gelirleri içerisinde transfer gelirlerinden en önemlisi olan genel bütçe vergi ve harç gelirlerinden alınan paylar büyük bir orana sahip olduğu Tablo 10'dan görülmektedir.

Tablo 10. Seçilmiş Yerel Yönetim Birimlerinin Genel Bütçe Vergi ve Harç Gelirlerinden Alınan Payların (Transferlerin) Toplam Bütçe Gelirleri İçerisindeki Payscale Gelişimi (%) (2006-2023)

Yıllar	İl Özel İdareleri	Büyükşehir Belediyeleri	İl Belediyeleri	İlçe Belediyeleri
2006	20,00	59,51	39,79	37,39
2007	20,41	57,72	35,59	36,37
2008	22,21	64,33	38,66	39,89
2009	25,05	57,54	45,70	44,91
2010	24,01	65,35	46,01	41,29
2011	23,77	66,42	47,89	40,94
2012	25,07	69,38	47,03	40,89

2013	22,79	67,72	49,64	39,66
2014	24,19	67,10	54,70	42,30
2015	27,28	75,41	55,01	43,60
2016	28,58	75,25	54,01	40,96
2017	30,86	72,54	54,10	41,49
2018	30,10	73,90	57,33	43,85
2019	30,94	75,69	59,21	45,06
2020	36,23	82,45	59,75	44,59
2021	33,91	81,30	61,55	44,78
2022	34,77	82,79	62,24	44,24
2023	29,50	83,44	62,46	43,91

Kaynak: Oranlar, T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü, Genel Yönetim Mali İstatistikleri <https://muhasebat.hmb.gov.tr/mahalli-idareler-butce-istatistikleri> internet adresinden hesaplanmıştır.

İl özel idarelerinin toplam bütçe gelirleri içerisinde genel bütçe vergi ve harç gelirlerinden alınan pay düşük gözükmemektedir. Ancak, Tablo 3'ten de görüleceği üzere 2023 yılında yerel yönetimlerin toplam bütçe gelirleri içerisindeki transfer gelirlerinin payı yüzde 61,29'dur. Demek ki, transfer gelirlerinin diğer bileşenlerinin payı büyüktür.

Genel bütçe vergi ve harç gelirlerinden alınan paylar gelirlerinin toplam bütçe gelirleri içerisindeki payı seçilmiş yerel yönetim birimleri açısından 2006 yılından 2023 yılına kadar geçen süreç içinde dalgalanmalar hariç artma eğiliminde olmuştur. 2023 yılı itibarıyla büyükşehir belediyelerinde yüzde 83,44; il belediyelerinde yüzde 62,46 ve ilçe belediyelerinde ise yüzde 43,91'dir.

Türkiye'de yerel yönetim gelirleri sistemi, esas olarak merkeze bağımlı bir sistemdir. Öz gelirlerin oranı tüm gelirler içinde hayli düşük kalmaktadır. Merkezi yönetim, öz kaynak sağlama hususunda, yerel yönetimlerin önünü açmamakta, yerel yönetimler aşırı ölçüde merkezden yapılacak yardım ve transferlere bağımlı olmaktadır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Yerel yönetimlerin sorunları denilince akla ilk gelen kaynak yetersizliğidir. Kaynak yetersizliği nedeniyle merkezi yönetime olan bağımlılığın artması mali özerkliğin yanında idari özerkliğin de büyük ölçüde kaybedilmesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle, etkin bir yerel yönetim öz gelirlerin yüksek düzeylerde olmasını gerektirmektedir. Kendi kendini yöneten, etkin ve demokratik bir yerel yönetimi yaratmanın temel koşullarından birisi de yerel yönetimin kendi kaynaklarını geliştirebileceği bir yapıya kavuşturulmasıdır. Bu ise, yerel yönetimlerin vergilendirme ve kaynak yaratma konusunda daha geniş yetkilerle donatılmasını gerektirmektedir.

Türkiye'de yerel yönetimlerin merkezi yönetim ile ilişkilerinde yetki, sorumluluk ve mali kaynakların tahsisi bakımından bir karmaşıklık yaşanmaktadır.

Yerel yönetim gelirleri sistemi, esas olarak merkeze bağımlı bir sistemdir. Yerel yönetimlerin gelirlerinin önemli bir kısmı genel bütçe vergi gelirlerinden karşılanmaktadır. Mali özerkliğin temel gerekliliklerinden olan vergi matrahını ve oranlarını belirleme yetkileri yerel yönetimlere ya hiç verilmemiş ya da sınırlı bir takdir yetkisi tanınmıştır.

Yerel yönetimler için en uygun mali kaynak bulma; hem öz gelirlere hem de merkezden aktarılan paylara birlikte sahip olma yöntemidir. Böylece bir taraftan merkezi yönetime bağımlılık, diğer taraftan yerel vergilemedeki verimsiz alanları vergileme sorunu giderilmiş olacaktır. Öz gelirleri artıracak önemli bir kaynak ise yerel vergilerdir. Yerel yönetimler bu konuda (vergilendirme ve kaynak yaratma) daha geniş yetkilerle donatılmalı ve bu yetkilerin yaşama geçirilmesini sağlayacak kurumsal düzenlemeler yapılmalıdır. Bu kapsamda mali kaynaklar, vergilerin çeşitlendirilmesi, oranların yükseltilmesi, hizmetlerin ücret karşılığı yapılması vb. yollarla geliştirilebilir. Örneğin, merkezi yönetimce toplanan belirli vergilere, belirli sınırlar içinde kesir ekleme yetkisi yerel yönetimlere tanınabilir; yerel yönetimler, tarh, tahakkuk ve tahsili kendilerine bırakılan vergi, resim ve harçlar ile ilgili olarak oran koyma yetkisi ile donatılabilir; ücret tarifelerinin enflasyona karşı korunmasını sağlayıcı önlemler alabilirler.

Ayrıca, özellikle kısa bir süre uygulanan "meslek vergisi", "yerel işletme vergisi" olarak yeniden düzenlenip, çağın gereklerine uygun olarak tekrar uygulanmaya başlanabilir. Şöyle ki, yerel hizmetler nedeniyle gelirleri artan işletmeler bu anlamda yerel yönetimlere de pay vermiş olacaklardır.

Yerel mali sistemin ve yerel yönetimlerin etkin kılınması için, mali yerelleşmenin güçlendirilmesi de gerekmektedir. Yerel yönetimler için uygulanabilecek iyi bir mali sistemin şu özellikleri olmalıdır:

- ✓ Yerel vergiler mümkün olduğunca fayda esasına göre alınmalıdır.

- ✓ Vergi yükü, yükümlüler tarafından hissedilebilir olmalıdır.
- ✓ Merkezden yerel yönetimlere yapılacak transferler, mali denkleştirici amaçlı düzenlenmelidir. Vergi matrahları ekonomik gelişmeyi yakından izlemelidir.
- ✓ Yerel vergiler, bütçe harcamalarının sınırlarını belirleyici olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Başbakanlık TOKİ Başkanlığı. (1993). Yerel Yönetim Yapıları, Yerel Yönetim Geliştirilmesi Programı Raporları Dizisi 4, IULA-EMME, Kent Basımevi, İstanbul.
- Brennan, G. and Buchanan, J. (1980). The Power To Tax. Analytical Foundation of a Fiscal Constitution, 1. Edition, Cambridge University Press, England.
- Charbit, C., (2009). Explaining the sub-national tax-grants balance in OECD countries (No.11), OECD Publishing, <http://www.oecd.org/ctp/federalism/44349057.pdf>.
- Çağan, N. (1982). Vergilendirme Yetkisi, Kazancı Yayınevi, İstanbul.
- Dagenhart, C. (1995), Staatsrecht-I, 11. Auflage, C. F. Müller Verlag, Heidelberg.
- Gözübüyük, Ş. (2000). Yönetim Hukuku, Turhan Kitabevi, 13. Baskı, Ankara.
- Gündüz, İ. O. ve Agun, B. H. (2009). "Bir Yerel Yönetim Geliri Olarak Yerel İşletme Vergisi: Avrupa Birliği Uygulaması ve Türkiye'de Uygulanabilirliği", Prof. Dr. Mualla Öncel'e Armağan, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, Ankara Üniversitesi Yayınları No: 243, Cilt I. 229-265, Ankara.
- Gündüz, İ. O. ve Agun, B. H. (2013). "Çevre Vergilerinin Yerel Yönetim Düzeyinde Uygulanması: Avrupa Birliği ve Türkiye Uygulaması", Maliye Finans Yazıları Dergisi, Yıl: 27, Sayı:99, İstanbul.

- Güzel, A. (2014). Türkiye'de Mali Yerelleşme ve Seçilmiş İller Bazında İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Hatipoğlu, C. (2005). Yerel yönetimler ve Vergilendirme yetkileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kalabalık, H. (2005). Avrupa Birliği Ülkeleriyle Karşılaştırmalı Yerel Yönetim Hukuku, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Locatelli, R. (1996). "Yerel Yönetimlerin Mali Özerkliği", Türk Belediyecilik Derneği Konrad Adenauer Vakfı.
- Nadaroğlu, H. (1989). Mahalli İdareler, Beta Yayınları, İstanbul.
- Nadaroğlu, H. ve Varcan, N. (2001). Yerel Yönetimler, Anadolu Üniversitesi yayınları No: 953, Eskişehir.
- Nörr, M. and Drerre, K. (1966). Taxation in France, World Tax Series Harvard Law School International Tax Program Commerce Clearing House, Chicago.
- Öncel, S. Y. (1998). Mahalli İdareler Maliyesi, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Öncel, M.; Kumrulu, A. ve Çağan, N. (2003). Vergi Hukuku, 11. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Sakıncı, S. (2000). "Vergilendirme Yetkisinin İdarelerarası Tahsisi ve Türkiye Uygulaması", 13. Maliye Sempozyumu, M.Ü. Araştırma ve Uygulama Merkezi, No: 12, İstanbul, s. 105-134.
- Sergent, L. (1996). "Yerel Yönetimlerin Mali Özerkliği", Türk Belediyecilik Derneği Konrad Adenauer Vakfı.
- Tortop, N. (2001). Mahalli İdareler, Anadolu Üniversitesi Yayını No. 744, Eskişehir.
- T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü, Genel Yönetim Mali İstatistikleri, <https://muhasebat.hmb.gov.tr/mahalli-idareler-butce-istatistikleri>
- Yılmaz, H. H. (2017) Yerel Yönetimler Maliyesi, 2. Baskı, Ankara.